

DUPĂ DOUĂZECI DE ANI

Gabriel Liiceanu

TEXT

équivalences

arguments

2.2003

edition: Adrian Rezuş (ed.)

This electronic edition is a *non-profit* publication
produced by pdfTeX 14.h &
created by LaTeX 2ε with hyperref & hyperscreen

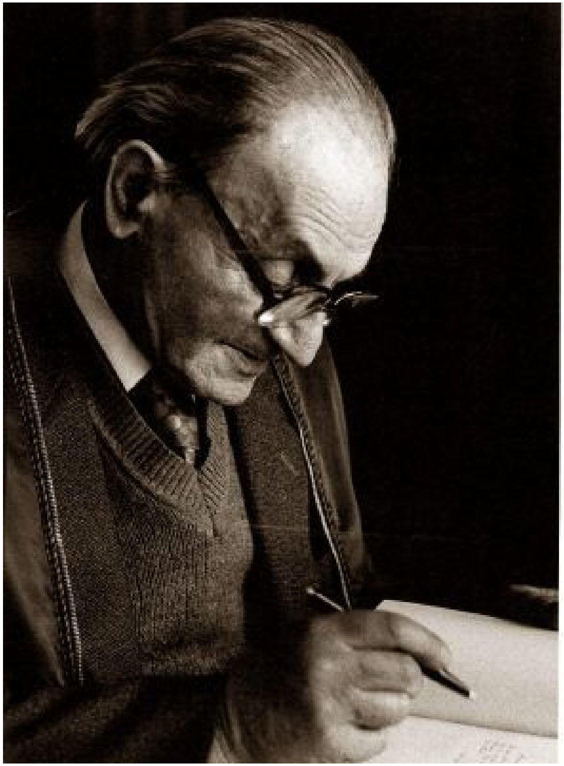
printed in the netherlands – October 17, 2003

Gabriel Liiceanu

După douăzeci de ani

LA&I
București
29 septembrie 2003

După douăzeci de ani[1]

[C]e cred astăzi, „după douăzeci de ani“, despre *Jurnalul de la Păltiniş*[2] [?] În ce lumină îmi apare acum această carte care mi-a marcat destinul cultural şi, într-un fel, şi pe cel al lui Noica? Cum se explică straniul răsunet pe care ea l-a avut în anii ’80?

Jurnalul de la Păltiniş nu a fost, cum unii, citindu-l, erau înclinaţi să creadă, o carte disidentă. Dovadă însuşi faptul că a fost publicată. Nu a fost o carte disidentă pentru că nu contesta făţiş realitatea istorică a momentului şi, cu atât mai puţin, puterea comunistă. Nu denunţa, nu se „ridica împotrivă“ şi nici măcar nu „făcea aluzie la“. În paginile ei, câteva personaje – un domn în vârstă de 70–75 de ani, obsedat de filozofie, şi câţiva tineri (destul de copţi) cu aparenţe de învăţăcei – stau de vorbă despre Platon, despre Hegel, despre romantismul german, despre literatură şi critica literară, despre pictură, despre limbile moarte, despre ce se cuvine să faci cu viaţa ta, despre formarea spirituală şi antrenamentul cultural, despre Eliade sau Cioran, despre cum pătrunde spiritul în lume, despre aspiraţii ardente, despre băcani şi filozofi, despre Judecata de Apoi a culturii universale, despre valeţii Istoriei şi despre multe altele asemenea. Personajele cărţii discută despre toate acestea plimbându-se într-un peisaj alpin, locuind în spaţiul umil al unei cabane ascunse între brazi, aprinzând focul, bând ţuică fiartă şi, din când în când, citindu-şi câte o pagină sau ţinând, pentru un auditoriu care îndeobşte nu depăşeşte trei persoane, câte o prelegere. Bagheta jocului se află în

[1] A revised reprint, from *LA&I – Litere, Arte, Idei* (Bucureşti): *Cotidianul*, supliment cultural, Serie nouă, nr. 34 (290), Anul VIII, 29 septembrie 2003, p. 3.

[2] Gabriel Liiceanu, *Jurnalul de la Păltiniş, Un model paideic în cultura umanistă*, Cartea românească, Bucureşti 1983; Humanitas, Bucureşti ^{2}1991, ^{3}1996.

permanenţă la personajul mai în vârstă, care pare să aibă un soi de fixaţie filozofică (de vreme ce consideră că singurul lucru important pe lumea asta este filozofia) şi pe care ceilalţi îl numesc „Bătrânul“. Cu toţii alcătuiesc o rezervaţie de maniaci culturali, care sunt ţinuţi să citească cu porţia, doar anumiţi autori şi într-o anumită ordine. Cu toţii sunt puşi de bătrânul maestru „să mănânce jăratec“, să aibă idei şi să scrie cărţi ce ar urma, cu vremea, să se rânduiască într-o „operă“.

Mai mult ca sigur nu era nimic disident în toate acestea. Era, în schimb, în sens etimologic, subversiv, „răsturnător de realitate“. Cântărită cu măsura lumii reale, lumea Păltinişului era ireală. În comunism, singura realitate existentă e cea construită de sus în jos. Comunismul este cel mai voluntarist proiect al istoriei. Fiecare bucăţică de realitate este proiectată, construită, indusă. Există o singură lume, compactă şi etanşă, în care intrăm cu toţii. Viaţa, în toate detaliile ei, se alcătuieşte de undeva de la centru. Până şi visele şi direcţia visării sunt dinainte calculate. Ficţiunea nu poate apărea, cu atât mai puţin una care ar urma cândva să prindă corp pentru a face cu putinţă evadarea din singura realitate existentă. Din realitatea comunistă nu se evadează. „Totalitară“ fiind, ea a ocupat *toate* regiunile fiinţei: nu se poate fugi nicăieri din acest „acasă“ concentraţional al istoriei.

Or, în mod miraculos, Păltinişul nu întreţinea nici o legătură cauzală cu lumea reală. El nu fusese nici gândit nici produs după regulile „Facerii“ comuniste. Din orice punct al istoriei de atunci ai fi pornit nu puteai ajunge la Păltiniş. Din ce geografie făcea el parte? Celor care deschideau *Jurnalul* li se desfăşura în faţa ochilor un ţinut a cărui existenţă nu putea fi dedusă din realitatea înconjurătoare. Lucrul cel mai greu de înţeles era că ţinutul acesta mirific, care avea acelaşi grad de realitate cu ţara lotofagilor, se înălţa în mijlocul celei mai urâte dintre lumile posibile şi, prin

însuşi acest fapt, o anula. Infernul era suportabil dacă paradisul clandestin al culturii devenea cu putinţă. Cred că succesul cărţii are o explicaţie simplă: citită în lumea grotescă a lui Ceauşescu, a activiştilor de partid şi a securiştilor, ea a fost resimţită ca un *basm cultural*. Într-un moment al istoriei în care tot ce era spiritual era traficat şi prostituat se putea, iată, *fugi în sus*. Sunt convins că paginile *Jurnalului* au fost citite ca o poveste pentru oameni mari, în care „eroii“ erau urmăriţi cu sufletul la gură în drumul lor către partea înaltă a fiinţei noastre în ascensiunea lor. Ce straniu trebuie să fi fost spectacolul unor persoane care vorbeau normal, care gândeau pe cont propriu, care nu umblau cu subînţelesuri şi care nu se adresau publicului trăgând cu ochiul la cenzură! Ce paradă impudică de libertate! De unde se iscase această lume neatinsă de comunism şi, astfel, subversivă prin chiar esenţa ei ficţională? Era oare cu putinţă ca diavolul istoriei să se fi străduit de pomană vreme de câteva decenii? De ce se termina puterea lui în faţa acelei cruci a culturii ridicate pasional de Noica şi slujită după un adevărat ritual de o mână de „discipoli“? Şi, mai ales, de ce susţinea profetul acesta demodat, cu bască şi ghetre, că toţi cei care vor voi să se mântuie vor fi obligaţi să poarte crucea nu tocmai uşoară a culturii?

Dar ce însemna „cultura“ în limbajul Păltinişului? Mai presus de orice nu un joc cu nume de autori, cu citate şi cuvinte. Ea însemna alfabetul unei civilizaţii, selecţia operată vreme de milenii a valorilor umanităţii pe care comunismul era pe cale să le evacueze în numai câteva decenii de existenţă. Miza culturii devenea, în consecinţă, enormă. De vreme ce acele valori ne întemeiaseră ca umanitate, cultura conducea direct la salvarea fiinţei noastre de oameni şi la însăşi continuitatea omenirii civilizate. De aici şi încrederea în tot ce era originar şi clasic, în grecitate şi în filozofia germană. Nu vreau să spun prin asta că în România acelor ani nu existau isprăvi culturale şi că a trebuit

aşteptat Păltinişul pentru a fi reinventată cultura. Ceea ce a lăsat atunci impresia, în legătură cu *Jurnalul* – mai ales în breasla literară – a unei trufii nemăsurate, a unui „catharism cultural“, era în fond exaltarea semnificaţiei *metafizice* a culturii într-un context de restrişte istorică. Acolo unde cultura apărea ca soluţie pentru o salvare viitoare era firesc ca gesturile culturale să dobândească o încărcătură fanatică. Pe atunci eram convins că traducerea unui dialog din Platon sau a unor conferinţe heideggeriene ne ţinea lipiţi de trupul viu al unei Europe eterne şi că asemenea gesturi ne garantau, pentru u viitor nedefinit, reintegrarea într-un spaţiu spiritual de elecţie. Eram ca membrii unui trib convinşi că lumea ţinea prin recitarea reculeasă a unui mit întemeietor. Această funcţie *soteriologică*, „mântuitoare“ a culturii, trăită patetic şi fanatic de personajele cărţii, conferă *Jurnalului* întreaga lui stranietate. Şi tot ea face din *Jurnal* o carte idiomatică, restrânsă ca semnificaţie la un spaţiu istoric şi politic riguros determinat. Cred de aceea în continuare, în ciuda celor câteva traduceri existente[3], că *Jurnalul de la Păltiniş* este o carte intraductibilă, evident nu din cauza

---

[3]French: *Le Journal de Păltiniş*, *Recit d'une formation spirituelle et philosophique*, tr. and notes by Marie-France Ionesco, Éditions de La Découverte, Paris 1999 [*Armillaire*] [ISBN 2-7071-2934-8 (paperback)] (Reviews in *La Croix*, June 12, 1999, *Télérama*, May 26, 1999, *Esprit*, May 1999, by Frédéric Martel, *Commentaire*, vol. 22, nr. 87, Winter 1999, by Alain Besançon, etc.); English: *The Păltiniş Diary*, *A Paideic Model in Humanist Culture*, tr. by James Christian Brown, preface by Sorin Antohi, Central European University Press, Budapest & New York, NY, 2000 [ISBN 963-911688-2 (cloth)] [ISBN 963-911689-0 (paperback)] Polish: *Dziennik z Păltinişu*, *Pajdeja jako model w kulturze humanistycznej*, tr. by Ireneusz Kania, preface by Sorin Antohi, Wydawnictwo Pogranicze, Sejny 2001 [*Meridian*] [ISBN 83-86872-26-8] Published by *Fundacja Pogranicze*. (Review: Anna Kaniecka-Mazurek *Rumuńska Kastalia, masło iewolucja antropologiczna* (*Recenzje, omówienia, przeglądy*: G. Liiceanu *Dziennik z Păltinişu*), in: *Pogranicza*, Nr. 4 (39) 2002, p. 138 *et sq.* [issue dated: 15 lipca 2002].)

cine ştie căror subtilităţi lingvistice, ci din cauza unei experienţe care, în esenţa ei, rămâne condamnată la intransmisibil.

